

Thesis Title The Politics of Organic Agriculture in the Context of Flexible Accumulation and Agricultural Restructuring in Northeastern Thailand

Author Mrs. Natedao Taotawin

Degree Doctor of Philosophy (Social Science)

Thesis Advisory Committee

Associate Professor Dr. Wattana Sugunnasil Advisor

Assistant Professor Dr. Pinkaew Luangaramsri Co-advisor

Assistant Professor Dr. Chusak Wittayapak Co-advisor

ABSTRACT

This study aims to examine the transition from conventional to organic agriculture in northeastern Thailand within the context of agricultural restructuring on a global scale and trade liberalization. The objectives of this study are: (1) to examine the process of market integration for northeastern Thai farmers in the context of flexible accumulation and agricultural restructuring, (2) to study the processes and impacts of the enforcement of international regulations on farmers and environmental consequences of the incorporation of northeastern Thai farmers into new global markets, (3) to explore the emerging contestations in the process of quality certification for organic and fair trade rice.

The concept of governmentality is primarily adopted to examine the ways in which new food governance has been enforced on northeastern Thai farmers to conduct and control the organic jasmine rice production system to comply with international regulations and market demands. In addition, the concept of practices of politics is adapted to examine the ways in which northeastern Thai farmers negotiate with the capitalist production system and the new food government.

The integration of northeastern Thai farmers into organic and fair trade rice networks occurs within the context of agricultural restructuring toward the production of high-value foods to serve alternative markets in developed countries. The Thai government encourages the shift from conventional to organic agriculture to enhance the competitiveness of the Thai agricultural sector in international markets. The Thai government and private enterprises thus focus on the improvement of production and management systems to assure the certification of Thai rice to international standards. Hence, market force and the demands of consumers have become new factors determining the re-arrangement of organic jasmine rice production system in northeastern Thailand.

The socio-economic and environmental conditions of northeastern Thailand are suitable for growing high quality organic jasmine rice. The northeastern Thai farmers of Ubon Ratchatani province practice annual rain-fed rice farming. They use chemical fertilizers but rarely use pesticides, so it is easy to change to organic agriculture. In addition, a large amount of northeastern Thai farmers earn income from rice farming and have the skills and knowledge for transplanted rice farming; this condition contributes to the growth of export-led organic rice farming in these areas. Moreover, since northeastern Thai farmers are poor and have few livelihood options, they are likely to accept subordinated relations in the contract farming of organic rice production, in which intensive labor is required, and the farmers are more tightly controlled by contractors in exchange for a guaranteed rice price.

Once the farmers are incorporated into the fair trade scheme, northeastern Thai farmers are required to organize as an organic jasmine rice producer's group. To be certified to organic standards, moreover, northeastern Thai farmers are required to re-arrange rice production systems to comply with organic standards. The market is the force behind the organization of the organic producer's group; however, the producer's group has no role and authority to supervise and control the farmers. The producer's group is not responsible for the export of rice because the local NGO takes on these roles.

The local NGO signs a contract with individual farmers on a yearly basis. Yet it is the local NGO that is certified by the fair trade scheme. The organic jasmine rice scheme combines the characteristics of conventional and alternative trade together.

On the one hand, there is an attempt to follow the ideals of fair trade and of organic agriculture which intend to challenge and resist the industrialization of food. On the other hand, there is an emphasis on commercialization and internationalization of food. Since the organic and fair trade jasmine rice scheme combines two contradictory objectives, this leads to a concern the whether or not the capacity of organic agriculture to forestall industrialization and conventionalization has been reduced. Moreover, once the organic jasmine rice scheme integrates commercialization with social development, the organization must cope with problems of transparency, accountability, and conflicts within the export-oriented organic jasmine rice production system.

Various forms of governmentality have been employed in the export-oriented organic jasmine rice scheme. These mechanisms of government include the creation of the rationale of government, authorizing knowledge, control of the techniques of organic rice farming, operations of rendering the technical, the making of natural space, use of contract farming, managing failures and contradictions, the making of self-regulated farmers, and the creation of accountability through auditing. To assure standardization of export-oriented organic jasmine rice production, contract farming is used to rearrange land and natural environment in organic plots, to transfer knowledge and techniques of organic jasmine rice production, to impose regulations on farmers, and to control labor used in organic jasmine rice production system.

However, the attempt to standardize organic rice production system and to control labor does not totalize. Northeastern Thai farmers use various tactics and strategies as practices of politics to create negotiating space within the organic rice scheme, such as questioning standardization in the organic rice scheme, distrusting the expert knowledge and judgment about risks of contamination, distrusting the calculation methods adopted by the experts, manipulating scheme rules, selectively using newly introduced knowledge based on production, and not solely focusing on organic rice production but other production systems as well. These practices of politics by the farmers are not collective, but individual practices in their daily lives. Moreover, these practices of politics by the farmers do not aim to refuse the capitalist production system but seek to gain benefits from it and minimize handicaps resulting from the production conditions in which their labor is tightly regulated.

This study concludes that capitalists create better flexible accumulation through the creation of standardization, changing natural resources from communal property to private property, changing the family farm into a unit of production, and changing farmers to be semi-proletariats under the control of capital. However, the attempt to create better flexible accumulation has led to greater rigid and tighter control of labors in the rice production system, so this attempt is challenged by the farmers. The use of contract farming in the organic jasmine rice scheme cannot lead to agro-industrialization. Moreover, the attempt to change the lives of northeastern Thai farmers and the environment in the Northeast to conform to the abstract ideals of international regulations and the demands of consumers has not proved successful. Northeastern Thai farmers do not consider the abstract ideals of fair trade and organic standards as fitting with the reality of peasant communities in their locality. Importantly, the farmers consider the process of adapting these abstract ideals to the reality on the ground as unjust because it does not consider the investment and losses that farmers must undertake and incur to adapt their production systems.

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์	การเมืองของเกษตรกรอินทรีย์ ภายใต้บริบทของการสะสมทุนแบบยืดหยุ่นและการปรับเปลี่ยน โครงสร้างภาคเกษตรกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย	
ผู้เขียน	นางเนตรดาว เถาฉวิล	
ปริญญา	ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สังคมศาสตร์)	
คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	รองศาสตราจารย์ ดร.วัฒนา สุกข์ศีล	อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชูศักดิ์ วิทยาก็ค	อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี	อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มุ่งทำความเข้าใจกับการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตของครัวเรือนชาวนาในภาคอีสานของประเทศไทย จากการทำนาข้าวแบบใช้สารเคมีไปสู่การทำนาอินทรีย์ ภายใต้บริบทของการปรับเปลี่ยนโครงสร้างภาคเกษตรกรรมในระดับโลกและการเปิดเสรีทางการค้า ซึ่งทำให้การแข่งขันของสินค้าเกษตรกรรมมีความสำคัญมากขึ้น การศึกษาได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาดังต่อไปนี้ (1) เพื่อศึกษากระบวนการที่ชาวนาในประเทศไทยถูกผนวกเข้าสู่ระบบตลาด ภายใต้บริบทของการปรับตัวของระบบทุนนิยมไปสู่การสะสมทุนแบบยืดหยุ่น และการปรับโครงสร้างภาคเกษตรกรรมในระดับโลก (2) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการนำกฎระเบียบและมาตรฐานสากลทางการเกษตรมาบังคับใช้กับเกษตรกรในภาคอีสานของประเทศไทย และเพื่อศึกษาผลที่เกิดขึ้นทั้งในด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากกระบวนการที่ชาวนาภาคอีสานถูกผนวกเข้าสู่ระบบตลาดทางเลือกแบบใหม่ (3) เพื่อศึกษากระบวนการต่อรองที่เกิดขึ้นในกระบวนการตรวจสอบและรับรองมาตรฐานในการเป็นผู้ผลิตเกษตรกรอินทรีย์และผู้ผลิตในระบบการค้ายุติธรรมทั้งนี้

มโนทัศน์เรื่องการปกครองชีวญาณเป็นแนวคิดหลัก ที่นำมาใช้เพื่อศึกษากระบวนการบังคับใช้กฎระเบียบตามมาตรฐานสากลด้านการเกษตรในภาคอีสาน ซึ่งได้เข้ามาควบคุมชีวิตของ

ชาวนาอีสานและปรับเปลี่ยนระบบการผลิตข้าวอินทรีย์ให้เป็นไปตามมาตรฐานสากลที่กำหนดจาก พลังทุนและพลังตลาด นอกจากนี้ มโนทัศน์เรื่องปฏิบัติการทางการเมืองของชาวนาในชีวิตประจำวัน ถูกนำมาใช้เพื่อศึกษากระบวนการที่ชาวนาสร้างพื้นที่ของการต่อรองกับการควบคุม ในระบบการผลิตข้าวอินทรีย์ที่มีการบังคับใช้แรงงานอย่างเข้มข้น

การผนวกชาวนาอีสานเข้าสู่ระบบตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์และตลาดการค้ายุติธรรม เกิดขึ้นในบริบทที่มีการปรับโครงสร้างภาคเกษตรกรรมในระดับโลก จากการผลิตสินค้าเกษตรกรรมมูลค่าต่ำ ไปผลิตสินค้าเกษตรกรรมที่มีมูลค่าสูง เพื่อป้อนตลาดทางเลือกในประเทศ พัฒนาแล้ว รัฐบาลไทยจึงพยายามปรับระบบการผลิตไปสู่เกษตรอินทรีย์เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้แก่สินค้าเกษตรที่ผลิตจากประเทศไทย รัฐและเอกชนหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพการผลิต เพื่อให้ข้าวอินทรีย์ผ่านการรับรองมาตรฐานสากล เงื่อนไขดังกล่าวส่งผลให้พลังตลาดและความต้องการของผู้บริโภค กลายเป็นปัจจัยที่เข้ามากำหนดการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตข้าวในภาคอีสานของไทย

นอกจากนี้ยังกล่าวได้ว่า สภาพเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมของภาคอีสานเอื้อต่อการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์คุณภาพสูง การที่ชาวนาอีสานในพื้นที่ศึกษาของจังหวัดอุบลราชธานีทำน่าน้ำฝนเพียงปีละครั้งและไม่ได้ทำเกษตรที่ใช้เคมีแบบเข้มข้น ทำให้ปรับเปลี่ยนระบบการผลิตเป็นเกษตรอินทรีย์ได้ไม่ยาก นอกจากนี้ การที่ชาวนาในภาคอีสานยังคงทำนาเป็นอาชีพหลักอยู่เป็นจำนวนมากนับว่ามีความสำคัญต่อการผลิตข้าวอินทรีย์ส่งออกในพื้นที่ศึกษา ชาวนาอีสานมีความรู้และมีทักษะในการทำนาด้วยวิธีการปักดำ จึงนับเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการทำนาอินทรีย์ ส่วนการที่ชาวนาอีสานมีฐานะยากจนและมีทางเลือกในการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรไม่มาก ทำให้ชาวนายอมรับเงื่อนไขการผลิตในระบบเกษตรพันธะสัญญา ซึ่งมีการควบคุมการผลิตอย่างเข้มงวดและมีใช้แรงงานอย่างเข้มข้น เพื่อแลกกับการขายข้าวในราคาประกัน

เมื่อชาวนาอีสานถูกผนวกเข้าสู่ระบบการค้ายุติธรรม ชาวนาอีสานถูกกำหนดให้รวมตัวกันเป็นกลุ่มผู้ผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ และมีการจัดการภายในองค์กรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ตามมาตรฐานที่กำหนดโดยองค์กรการค้ายุติธรรม และเพื่อให้ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ชาวนาอีสานต้องลงทุนปรับเปลี่ยนระบบการผลิตใหม่ให้สอดคล้องกับกฎระเบียบตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สากล ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าแรงผลักดันจากพลังตลาดทำให้เกิดการรวมกลุ่มผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ขึ้นมา แต่กลุ่มผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ไม่มีบทบาทเป็นผู้ส่งเสริมการผลิต ไม่ได้ควบคุมการผลิต และไม่ได้เป็นผู้ส่งออกข้าว เนื่องจากองค์กรพัฒนาเอกชนทำหน้าที่ดังกล่าวอยู่ องค์กรพัฒนาเอกชนเป็นผู้ทำสัญญาการผลิตกับเกษตรกรแต่ละคนเป็นรายปี แต่องค์กรพัฒนาเอกชนเป็นผู้ได้รับการรับรองมาตรฐานการเป็นผู้ผลิตในระบบการค้ายุติธรรม มิใช่เกษตรกร ดังนั้นเครือข่ายการผลิตข้าว

อินทรีย์ในพื้นที่ศึกษา จึงมิได้เข้าครอบครองข่ายการผลิตข้าวเพื่อการค้าโดยทั่วไปและไม่ได้เป็นไปตามหลักการพื้นฐานที่กำหนดไว้ในระบบการค้ายุติธรรมด้วย

กล่าวได้ว่าเครือข่ายของการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ได้ผสมผสานงานพัฒนาชนบทเข้ากับการผลิตเพื่อการค้า ในด้านหนึ่งมีความพยายามปฏิบัติตามเป้าหมายเชิงอุดมคติของการทำเกษตรอินทรีย์และระบบการค้ายุติธรรม ทว่าในอีกทางหนึ่งก็มีระบบบริหารจัดการที่เน้นเป้าหมายเชิงพาณิชย์ ดังนั้นเครือข่ายการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์จึงบูรณาการเป้าหมายที่มีลักษณะขัดแย้งเข้าด้วยกัน คำถามที่ท้าทายอยู่ที่ว่าองค์กรที่สนับสนุนการผลิตข้าวหอมมะลิจะสามารถสร้างความสมดุลระหว่างเป้าหมายที่ขัดแย้งกันดังกล่าวอย่างไร และจะจัดการกับปัญหาในเรื่องความโปร่งใส ความน่าเชื่อถือและความขัดแย้งในระบบการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์เพื่อส่งออกอย่างไร

การผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์เพื่อส่งออกใช้กลไกทางอำนาจในการควบคุมและจัดการแรงงาน รวมถึงการควบคุมสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติหลากหลายรูปแบบ เช่น การสร้างชุดเหตุผลเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการควบคุมแรงงานชาวนา การควบคุมความรู้และเทคนิคในการผลิต การใช้มาตรการต่างๆ เพื่อป้องกันการปนเปื้อนของสารพิษทางน้ำและทางอากาศ การควบคุมแรงงานผ่านระบบเกษตรพันธะสัญญา การฝึกอบรมให้ชาวนาเป็นผู้มีวินัยและมีจิตสำนึกที่ยอมรับการควบคุมตนเอง รวมถึงการใช้วิธีการตรวจสอบคุณภาพระบบการผลิตและระบบการควบคุมภายใน นอกจากนี้ ในการทำให้การผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ผ่านการตรวจสอบรับรองมาตรฐานจากองค์กรผู้ตรวจสอบในต่างประเทศ ได้มีการนำระบบเกษตรพันธะสัญญามาใช้ เป็นกลไกเพื่อปรับแต่งระบบการจัดการที่ดินและทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรอินทรีย์ เพื่อส่งผ่านความรู้ในการผลิตเกษตรอินทรีย์ และเพื่อควบคุมแรงงานของชาวนาอินทรีย์ กล่าวได้ว่ากลไกทางอำนาจที่มีการนำมาใช้ในระบบการผลิตข้าวอินทรีย์เหล่านี้ มีเป้าหมายเพื่อควบคุมแรงงาน เพื่อสร้างความยินยอมพร้อมใจ และเพื่อสร้างตัวตนชาวนาแบบใหม่ที่จิตสำนึกในเรื่องการมีวินัยในตนเอง การเป็นผู้มีทักษะในการคิดคำนวณ และการมีจิตสำนึกของการเป็นผู้ประกอบการ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ชาวนายอมรับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองและปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตไปตามแนวทางที่สอดคล้องกับมาตรฐานสากลและความต้องการของตลาด

อย่างไรก็ดี ความพยายามที่จะควบคุมแรงงานชาวนาและสร้างมาตรฐานของการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ไม่ได้ทำได้อย่างเบ็ดเสร็จ ชาวนาอีสานใช้กลยุทธ์ที่หลากหลายซึ่งเรียกได้ว่าเป็นปฏิบัติการทางการเมืองของชาวนา เพื่อสร้างพื้นที่ที่ต่อรองกับการผลิตในระบบทุน เช่น การตั้งคำถามกับความชอบธรรมของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์และมาตรฐานการค้ายุติธรรม การตั้งข้อสงสัยต่อการตัดสินใจของผู้เชี่ยวชาญในเรื่องการประเมินความเสี่ยง การไม่เชื่อถือต่อวิธีการคำนวณของผู้เชี่ยวชาญ การไม่ปฏิบัติตามกฎกติกา การไม่ใช้องค์ความรู้แบบใหม่ทั้งหมดในการผลิต แต่

คิดค้นองค์ความรู้ที่เหมาะสมขึ้นมาใช้ในการผลิตแทน การไม่ทุ่มเทกับการผลิตข้าวอินทรีย์เพียงอย่างเดียว แต่ให้ความสำคัญกับการผลิตในระบบอื่น เป็นต้น ปฏิบัติการทางการเมืองของชาวนาเหล่านี้ไม่ได้เป็นปฏิบัติการในนามกลุ่มหรือองค์กรชาวนา แต่เป็นปฏิบัติการของชาวนาในระดับปัจเจกบุคคลและเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ ปฏิบัติการทางการเมืองของชาวนาในชีวิตประจำวันไม่ได้มุ่งหวังผลเพื่อทำลายระบบทุน หากมุ่งแสวงหาผลประโยชน์และสร้างอำนาจต่อรองกับระบบทุนนิยม นอกจากนี้ยังมุ่งลดความกดดันและลดความเสียหายเปรียบของชาวนาในระบบการผลิตที่มีการควบคุมแรงงานอย่างเข้มข้น

จากการต่อต้านของชาวนาในระบบการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ การศึกษานี้จึงมีข้อสรุปว่าความพยายามของทุนที่จะปรับตัวเพื่อสร้างการสะสมทุนแบบยืดหยุ่น ผ่านการสร้างมาตรฐานสินค้า การเปลี่ยนแปลงระบบกรรมสิทธิ์เหนือทรัพยากรให้เอื้อต่อการหากำไร และการเปลี่ยนชาวนาให้มีฐานะเป็นกึ่งกรรมกรภายใต้การควบคุมของทุน กลับทำให้เกิดความไม่ยืดหยุ่นและการควบคุมแรงงานอย่างเข้มงวดมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ การสร้างการสะสมทุนแบบยืดหยุ่นจึงถูกตั้งคำถามและท้าทายจากชาวนา ดังนั้นแม้จะมีการใช้ระบบเกษตรพันธะสัญญาเข้ามาเป็นกลไกในการปรับเปลี่ยนทรัพยากรและความสัมพันธ์ในสังคมชาวนาให้ขึ้นต่อการควบคุมของทุน กลับไม่สามารถผลักดันให้เกิดการผลิตแบบอุตสาหกรรมในการเกษตรได้ ส่วนการพยายามปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมของชุมชนในภาคอีสานและชาวนาภาคอีสาน ให้เป็นไปตามความมุ่งหวังของผู้บริโภคและอุดมคติเชิงนามธรรมซึ่งกำหนดไว้ในกฎมาตรฐานสากล ก็ไม่ประสบผลสำเร็จตามความคาดหมาย เพราะชาวนามองว่าความคิดเชิงอุดมคติเหล่านั้น ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในชีวิตของชาวนา ยิ่งไปกว่านั้น ชาวนามองว่ากระบวนการปรับแต่งโลกจริงให้สอดคล้องกับแนวคิดเชิงอุดมคติดังกล่าวไม่ให้ความยุติธรรมกับชาวนา เพราะมิได้คำนึงถึงต้นทุนและความเสียหายที่ชาวนาต้องจ่ายไปในการบวนการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตเพื่อให้เป็นไปตามอุดมคตินั้น